

NÂÛ OSMAN DEDE'NİN MİRÂCİYYE'SİYLE SÜLEYMAN ÇELEBİ'NİN MEVLİD'İ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR VE BENZERLİKLER

Differences and Similarities between NâÛ Osman Dede's *Mirâciyye* and Suleyman Chelebi's *Mevlid*

İsmail GÜLEÇ¹

¹ Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ismail.gulec@medeniyet.edu.tr, orcid.org/0000-0002-0174-148X.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 19.05.2023
Kabul/Accepted: 10.07.2023

DOI:10.20322/littera.1299564

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk şiiri, ömür, bağdaştırma.

ÖZ

Klasik Türk edebiyatında bir nazım türü olan mirâciyye aynı zamanda Türk musikisinin önemli formlarından biridir. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin bir bölümü de miracı anlatmaktadır. Dolayısıyla konu bakımından mevlitlerin miraç bahirleri ile miracıyeler arasında benzerlik bulunmaktadır.

Doğancılar'daki Halvetiyye Tekkesi şeyhi Nasuhî Efendi, 18. yüzyılın başlarında yaşayan devrinin önemli şahsiyetlerinden ve Türk musikisinin önemli isimlerinden NâÛ Osman Dede'den, mevlit kandillerinde okunan Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ini örnek göstererek Miraç Kandillerinde okunmak üzere bir miraciye yazmasını ve bestelemesini istiham eder. Bu istihamı emir telakki eden NâÛ Osman Dede birkaç gün veya hafta içinde eserini kaleme alır. Bu çalışmada NâÛ Osman Dede'nin Mevlid'i ne kadar örnek aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. NâÛ Osman Dede ve mirâciyyesi hakkında bilgi verilip konusu özetlendikten sonra yazılmasına dair anlatılan rivayetler değerlendirilmiş ve Mevlid ile muheva, biçim ve üslup bakımından mukayese edilmiştir.

Her iki metnin farklı yönleriyle karşılaştırılmasıyla aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilip gösterilmeye çalışılmıştır. Yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda iki metnin de aynı gelenek içinde ve aynı konuda yazılmış olmasından kaynaklanan benzerliklerin yanı sıra Osman Dede'nin, Süleyman Çelebi'nin takliti olmadığı ve eserine özgünleştirmeye çalıştığı ve bunda da başarılı olduğu görülmüştür.

ABSTRACT

The mirâciyya, a verse form in classical Turkish literature, is also one of the important forms of Turkish music. A section of Süleyman Çelebi's Mevlid also describes the mirac. Therefore, there is a similarity between the miraj chapter of mawlid and mirajiyahs in terms of subject matter.

Nasuhî Efendi, the sheikh of the Halvetiyye Tekke in Doğancılar, asked NâÛ Osman Dede, one of the most important figures of his time and a prominent figure in Turkish music, who lived in the early 18th century, to write and compose a miraciye to be recited during the Kandil (the blessed night) of Mi'raj, citing Süleyman Çelebi's Mevlid as an example. Taking this request as an order, NâÛ Osman Dede writes his work within a few days or weeks.

In this study, it has been tried to determine how much NâÛ Osman Dede took the Mawlid as an example. After giving information about NâÛ Osman Dede and his mirâciyye and summarizing its subject, the narrations about its writing are evaluated and compared with the Mawlid in terms of content, form and style.

By comparing different aspects of both texts, the similarities and differences between them were tried to be identified and shown. As a result of the analysis and evaluation, in addition to the similarities arising from the fact that both texts were written in the same tradition and on the same subject, it was seen that Osman Dede was not an imitation of Süleyman Çelebi and tried to originalize his work and was successful in this.

Keywords

Classical Turkish poetry, life, reconciliation.

Atıf/Citation: Güleç, İ. (2023), "Nâyî Osman Dede'nin Mi'râciyye'siyle Süleyman Çelebi'nin Mevlîd'i Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9/3, 576-593.

Sorumlu yazar/Corresponding author: İsmail GÜLEÇ, ismail.gulec@medeniyet.edu.tr

GİRİŞ

Edebiyatımızda *Mesnevi* denilince akla ilk gelen eserlerden biri Mevlana'nın eser-i meşhuru, *mevlit* denilince de Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı olduğu gibi musiki literatüründe mi'râciyye denilince de akla Nâyî Osman Dede'nin *Mi'râciyye'si* geldiği ehline malumdur.

Edebiyatımızda Hz. Peygamber'in miracını konu edinen tüm eserlere genel olarak *mi'râciyye* adı verilir. Edebiyat ve musiki yanında minyatür ve hat gibi görsel sanatlarda konusu miraç olan eserlere de mi'râciyye adı verilmektedir. (Uzun 2021: 63-119)

Hız. Peygamber'in büyük mucizelerinden biri olan miraç, Müslüman milletlerin kültür ve medeniyetlerine bir daha silinemeyecek şekilde mührünü vurmuştur. Müslüman milletlerin ürettiği metinler ve eserlere kabaca göz atıldığında Türklerin miraç konusundaki hassasiyetinin diğer milletlere göre biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Özellikle bir mûsikî formu olarak mi'râciyye sadece Türkiye Türkleri arasında bir form oluşturmuş ve asırlardır okunagelmıştır.

Edebiyatımızda miraç konusu müstakil bir tür olarak işlendiği gibi kimi mesnevilerde bir bölüm, özellikle tasavvufî şiirde mazmun olarak çokça istifade edilen bir telmih ve teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Bunların yanı sıra konusu sadece miraç olan ve "miraçnâme" adı verilen metinler de kaleme alınmıştır.

Mi'râciyye veya miraçname adı verilen eserlerde Hz. Peygamber'in miracını öğretmen yanı sıra okurun hissiyatına da hitap edecek şekilde Hz. Peygamber sevgisinin coşkulu ve samimi bir üslupta ifade edildiği görülür. Bu coşku ve duygu aktarımı, şairin hayal dünyası ve dili kullanma becerisine göre artmakta veya azalmaktadır. Mi'râciyyeler, halka dini özellikle Hz. Peygamber'i anlatmak ve öğretmek için güzel bir fırsat ve vesile olarak görülmüş, mi'râciyye ile bir taraftan Hz. Peygamber sevgisi ve hürmeti pekiştirilirken öte taraftan özellikle namaz konusu işlenerek halkın namaz kılma konusunda özel bir hassasiyet geliştirmesine katkıda bulunulmuştur.

Nâyî Dede'nin¹ Mi'râciyye'si

Neydeki üstün yeteneği sebebiyle “Kutbü'n-nâyî” diye tanınan ve kendi adıyla anılan nota sistemini bulan Osman Dede (ö. 1729) aynı zamanda önemli bir bestekâr ve mûsiki nazariyatçısıdır. Kaynaklarda, onun yeni duyduğu bir nağmeyi kendine has işaretlerle kolayca notaya aldığını ve hemen icra ettiği anlatılır. Osman Dede'nin üstün bir nota tespit edebilme kabiliyeti olduğu, bir defa dinlediği kârı, nakış besteyi noksansız olarak kendi notasıyla kaydettiği, tiz ve pes nağmeleri hatasız yazıp okuduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Nâyî Osman Dede meşhur *Mi'râciyye'sinin* yanı sıra Mevlîvî âyinleri, tevşihler, ilâhiler, yürük semâi, peşrevler, saz semâileri bestelemiştir. Bazı peşrevlere isim koyması ona has bir özelliktir. Meselâ bir gül bahçesinden etkilenecek bestelediği rast peşrevine “gül devri”, mevlevihanenin bostanında açan kabak çiçeklerinin zarafetinden aldığı zevkle bestelediği segâh peşrevine “kabak peşrevi” adını vermiştir. (Erguner 2021)

Nâyî Osman Dede'nin bestelenmek üzere aldığı eseri hem edebi metin hem de musiki formu olup iki alanda da mi'râciyye denilince ilk akla gelen eserlerdendir. Özellikle musiki mahfillerinde mi'râciyye denildiğinde akla gelen ilk ve tek eserdir.

Osman Dede'nin *Mi'râciyye'si* aruzun remel bahrinin fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbında, yedi bölüm ve 102 beyit olarak kaleme alınmış bir mesnevidir. Bahirler, beyitleri ve beyit sayısı şöyledir:

Bahir adı	Beyitler	Beyit Sayısı
Segâh	1-10	10
Müstear	11-16	5
Dügâh	17-38	21
Nevâ	39-69	30
Hüseyî	70-94	14
Nişâbur	95-102	7

¹ Türk musikisine yeni bir form kazandıran Nâyî Osman Dede 1652'de İstanbul Vefa'da dünyaya geldi. Çocukluğundan itibaren tasavvuf, edebiyat ve mûsikiye ilgi duyan Osman Dede, genç yaşlarında Galata Mevlevihanesi şeyhi Mesnevîhan Gavsî Ahmed Dede'ye intisap etti. Nefeszâde Seyyid İsmâil Efendi'den hüsni hat meşk etti. Ta'lik yazısını ve Farsçayı Gavsî Ahmed Dede'den öğrendi; edebiyat ve mûsiki bilgilerinin yanı sıra ilk ney derslerini de ondan aldı. Neyzenlik yolunda hızla ilerlediği dönemde Gavsî Ahmed Dede bir gün Seyyid Halil Ruhâvî adlı misafiriyle sohbet ederken misafiri ney dinlemeyi arzu etmiş, ancak neyzenlerin hiçbiri o sırada mevlevihanede bulunmadığından Derviş Osman'dan ney üflemesi istenmiş. Seyyid Halil Efendi'nin onu çok beğenip dergâhın neyzenbaşısı olması için Gavsî Ahmed Dede'ye ricada bulunması üzerine 1680 yılında neyzenbaşılık görevine başlamıştır. Şeyhinin kızı Hatice Hanım'la evlenen Osman Dede, neyzenbaşılığı döneminde bestekârlık ve mûsiki nazariyatı konusunda da ileri bir seviyeye ulaştı. Hamza Dede'den sonra “Kutbü'n-Nâyî” olarak isimlendirilen yegâne neyzenin Osman Dede olduğu söylenir. (Akar 1981: 2)

Osman Dede, Gavsî Ahmed Dede'nin 1697'te vefatının ardından Galata Mevlevihanesi meşihatına tayin edildi. Şeyhlik döneminin önemli bir kısmı devlet erkânının ilim, sanat, edebiyat ve mûsikiye yakın ilgi duyduğu Lâle Devri'ne rastlar. III. Ahmet ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın teşvik ve himayesini gören Osman Dede otuz üç yıl bu görevi sürdürdükten sonra 1729'da vefat etti ve Gavsî Ahmed Dede'nin mevlevihane avlusundaki türbesine defnedildi.

Yanlış kullanılan mûsiki tabirlerinin doğrularını gösteren 276 beyitlik Farsça bir eser olan Rabt-ı Ta'bîrât-ı Mûsîkî, kendi bulduğu nota sistemiyle yazdığı altmış beş peşrevle birkaç semâinin notalarını içeren 100 yapraklık bir defterden oluşan *Nota-i Türkî*, 1170 beyitlik mesnevi biçiminde kaleme alınan ve peygamberlerin mucizelerinden bahseden *Ravzatü'l-i'câz fi'mu'cizâti'l-mümtâz* (Prof. Dr. Müjgan Çakır tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır) diğer eserleridir.

Nâyî Osman Dede'nin kısa biyografisi Süleyman Erguner (2021)'den özetlenmiştir.

Osman Dede eserine (ilk bölüm, Segâh) münacat ve Hz. Peygamber övgüsü ile başlar. İkinci bölümün (Müstear) ilk beyitleri ile sadece miraç hakkında bilgi vereceğini hatırlattıktan sonra konuya girer. Üçüncü bölümde (Dügâh) miracı anlatır. Allah, Hz. Peygamber'e onu yüceltecek bir ikramda bulunmak ister. Miraç Allah'ın bir peygamberine sunduğu ikramdır. Hz. Peygamber, bir pazartesi akşam Ümmü Hânî'nin evinde iken Cebrail'e cennetten bir burak alıp Hz. Peygamber'i yanına getirmesini söyler. Cebrail burakı alıp Mikâil ile birlikte Hz. Peygamber'in huzuruna gelir ve uyumakta olan Hz. Peygamber'i uyandırır ve Allah'ın davetini iletir, miracı müjdeler. Önce zemzem kuyusuna gelirler, Hz. Peygamber'in göğsü yarılıp kalbi yıkanır ve abdest aldırılır.

Dördüncü bölümde (Nevâ) Hz. Peygamber ile burak arasında geçen olay anlatılır. Burak, kıyamet günü de kendisini seçme sözünü almadan Hz. Peygamber'in binmesine izin vermez.

Beşinci bölümde (Sabâ) Cebrail, Mikail ve burağa binmiş Hz. Peygamber Kudüs'e giderler. 100 bin melek de onları karşılamak ve eşlik etmek için gelmektedir. Yolda kulağına üç kez "dur" diye bir ses gelir ama yollarına devam ederler. Kudüs'te onları nebilerin ruhları karşılar ve Hz. Peygamber, nebilerin ruhlarına imamlık yapıp iki rekât namaz kıldırır. Namazdan sonra Hz. Peygamber'e bir tepside, içinde su, süt ve şarap olan üç kâse sunulur. Hz. Peygamber sütü seçer.

Altıncı bölümde (Hüseyni) göğe doğru yükselmeye başlar. Gök katlarında Hz. Âdem, Hz. İsa, Hz. Yahya, Hz. Yusuf, Hz. İdris ve Hz. Harun'u görür. Altıncı felekte Hz. Musa, yedinci felekte Hz. İbrahim'i görür ve selamlaşır. Sidreye gelirler ve Cebrail oradan öteye gidemeyeceğini söyler. Refref gelir ve onunla Allah'ın huzuruna varır. Allah, resulünü güzel sözlerle karşılar ve ondan, kendisinden bir şey istemesini, ne isterse vereceğini söyler. Hz. Peygamber ümmetinin bağışlanmasını ister. Allah peygamberinin bu isteğini yerine getirip ümmetini bağışladığını söyler. 90 bin kelam konuşulur ve namaz müminler için hediye olarak verilir. Oradan tekrar Ümmü Hânî'nin evine gelir. Ertesi gün ashabına anlattığında önce Ebubekir'in sonra da diğer müminlerin inandıklarını söyleyerek bölümü tamamlar.

Yedinci ve son bölüm (Nişabur) Osman Dede'nin yakarışıdır. Kanaatimizce metnin en lirik ve coşkulu bölümüdür. Osman Dede hem inananlar hem de kendi için dua ederek sözlerini tamamlar.

Mi'râciyye ile Mevlîd'in Mukayesesi

Osman Dede'nin *Mi'râciyye'sinin* yazılıp bestelenmesine dair iki farklı rivayet anlatılmaktadır. İlki ve yaygın kabul gören rivayete göre Nâyî Osman Dede, eserini Nasûhî Efendi'nin istirhamıyla bestelemiştir.

Şeyh Mehmed Nasûhî Efendi, Üsküdar Doğanclar'daki tekkesinde Nâyî Osman Dede'den bulunduğu bir Regaip Kandili gecesinde Osman Dede'den Süleyman Çelebi'nin *Mevlîd'i* gibi okunmak üzere bir mi'râciyye yazıp bestelemesini ister. Bu isteği emir telakki eden Osman Dede oturur üç hafta sonra gelecek olan Miraç Kandili'ne yetiştirmek üzere eserini kaleme alır. *Mevlîd'*deki gibi bahirlere ayırır ancak ondan farklı olarak bahirlere musiki makamları isimleri verir. Segâh, müstear, dügâh, nevâ, sabâ, hüseynî, nişâbur makamlarında yedi bahir (hâne) halinde besteler ve ilk olarak Doğanclar Nasûhî Tekkesi'nde okunur ve çok beğenilir. (Nasuhioğlu 1974: 4-7) Bu rivayet bize Osman Dede'nin eserini kaleme alırken *Mevlîd'i* örnek aldığını göstermektedir.

Mukayese yapmaya başlamadan önce belirtmemiz gereken husus, *Mevlîd*'in, Hz. Peygamber'in hayatının tamamını konu edinirken *Mi'râciyye*'nin sadece *Mevlîd*'de bir bölüm olan miraçtan bahsediyor olmasıdır. Miraç, *Mevlîd*'in sekizinci ve dokuzuncu bölümlerinde anlatılır. Dolayısıyla mukayese bu bölümler göz önünde bulundurularak yapılacaktır.

Mevlîd nüshalarında beyit sayısı birbirinden farklı olduğu gibi Mirac bahrindeki beyit sayısı da farklıdır. Timurtaş (1990) neşri 480 beyit olup miraç bahri 66 beyittir. Aymutlu (1995) neşri 706 beyit olup miraç bahri 60 beyittir. Pekolcay (1992) neşri 768 beyit olup miraç bahri 66 beyittir. Baykal (1999) neşrinde 486 beyit olup miraç bahri 107 beyit ile en uzun olanıdır. Akkuş-Derman (2008) ise beyit sayısı bakımından 294 beyit ile en azı olup miraç bahri bakımından 103 beyittir. Birçok baskısı olan *Mevlîd*'in diğer neşirlerinde de beyit sayısı farklıdır. *Mevlîd*'in son neşri olan Köksal (2022) neşri ise² 800 beyit olup miraç bahri 72 beyittir.

Hazırlayan	Beyit Sayısı	Miraç Bahri
Timurtaş	480	66
Aymutlu	706	60
Pekolcay	768	66
Baykal	486	107
Akkuş-Derman	294	103
Köksal	800	72

Mi'râciyye'nin tamamı ise 102 beyittir ve miraç olayından bahsedilmeye Dügah bahrinde 21. beyitle başlanır, Neva ve Saba ile devam edilip Hüseyini bahrinde 94. beyit ile sona erdirilir. Miraç ile ilgili olmayan beyitler çıkartıldığında *Mi'râciyye*'de miraç toplam 73 beyitte anlatılır ve Baykal ve Akkuş-Derman neşirleri dışındaki *Mevlîd* nüshalarından daha uzundur.

Mevlîd'in bilinen en eski nüshasında (Köksal 2022) miraç şöyle anlatılır.

Hız. Peygamber bir pazartesi akşamı Ümmü Hânî'nin evinde iken Cebrail cennetten aldığı bir burak ile gelir ve Hız. Peygamber'i alıp Kudüs'e götürür. Kudüs'te enbiya ervahına namaz kıldırır, nurdan bir merdiven ile göklere yükselir. Bu esnada gök ehlinin Hız. Peygamber'e ettiği hürmetten özellikle bahsedilir. Hız. Peygamber felekleri geçerken meleklerin kimini ayakta, kimini rükuda, kimini secdede ve kimini de oturarak ibadet eder halde görür. Allah Teala meleklerin ibadetlerinin hepsinden oluşan namazı Hız. Peygamber'in ümmetine hediye olarak verir. Arş ve kürsüyü görür, yetmiş bin hicabı geçer ve Allah ile sessiz ve kelamsız konuştuğundan sonra döner. Herhangi bir detay bilgi olmadığı gibi oldukça sadedir.

Miracın anlatıldığı bahsin en uzun olduğu metinlerden biri olan Akkuş-Derman (2008)'da miraç daha detaylı bilgiler verilerek anlatılmaktadır. Muhtemelen daha sonraki nüshalarda miraç bahrini okuyanlar ve yazarlar tarafından hadislerde verilen bilgilerle zenginleştirilmiştir.

² Mevlîd'i en eski tarihli sekiz nüshayı kullanarak neşreden Fatih Köksal metni, muahhar metinlere göre oldukça sadedir.

Karşılaştırmaya aynı vezin ve nazım biçiminde yazılan metinlerde anlatılan miracı karşılaştırarak başlayalım.

Mevlîd'de Anlatılan Miraç Hadisesi³

Süleyman Çelebi miracı "*faslün fî mi'râcihi*" başlıklı sekizinci bölümde;

*Gel berü ey aşk oduna yanıcı
Kendüyü ma'sûka âşık sanıcı
Dinlegil mi'râcın ol şâhın ayân
Âşık isen aşk oduna durma yan*

beyitleriyle anlatmaya başlar. Etkili bir giriş yaparak okurun dikkatini çeker ve miracı anlatmaya başlar. Kadir gecesini de olan bir pazartesi akşamı Hz. Peygamber, amcasının kızı Ümmü Hânî'nin evindedir. Allah, Cebrail'e cennete gidip bir burak alıp getirmesini emreder. Cebrail hemen cennete gider ve sayılamayacak kadar çok burakın otlandığını görür. Ancak içlerinden biri diğerlerinden ayrılıp bir köşede ağlamaktadır. Cebrail yanına gidip neden ağladığını sorar. Burak da Muhammed adını işittiğinden beri onun adına âşık olduğunu ve böyle ağlayıp inlediğini söyler. Süleyman Çelebi, burağın ağzından okura veya dinleyiciye Hz. Peygamber'i özlemle anan bir âşığın hissiyatını aktarmaya çalışır. Burağın dinleyeni yakan sözleri karşısında Cebrail onu seçer ve birlikte Hz. Peygamber'in yanına gider.⁴

Cebrail, Hz. Peygamber'e Allah'ın davetini iletir ve o da davete icabet eder. Hz. Peygamber buraka biner binmez göz açıp kapayıncaya kadar geçen süre içinde Kudüs'e varırlar. Kudüs'te Hz. Peygamber'i diğer peygamberlerin ruhları karşılar. Hakk'tan gelen bir nida ile Hz. Peygamber onlara iki rekât namaz kıldırır. Göklerden inen nurdan bir merdivenle göğe yükselir. Hz. Peygamber, gök ehlinin her birinin farklı şekilde ibadet ile meşgul olduğunu görür. Hz. Peygamber'i gören gök ehli merhaba diyerek izzetüikramda bulunur. Hz. Peygamber'e ondan önce kimsenin bu devlete sahip olmadığı söylenir. Bu şekilde tüm felekler dolaşılır.

Hz. Peygamber ve Cebrail sonunda sidreye ulaşır ve burada Cebrail öte tarafa geçmeye izni olmadığını söyleyerek Hz. Peygamber'i yalnız bırakır. Miraç bitmez ama bahir burada sona erer. Miracın kalan kısmı *Refref'in Zuhuru* (Faslün fî zuhuri refref) başlıklı 27 beyitten oluşan dokuzuncu bahirde anlatılır.

Hz. Peygamber, Cebrail ile konuşurken refref gelir ve Hz. Peygamber'i, aklın ve fikrin anlayamayacağı bir yere götürür. Yetmiş bin hicap kalkar ve tevhid nuru açılır. Bu perdeleri geçen Hz. Peygamber, Allah'ın huzuruna varır ve Necm suresinde anlatıldığı gibi iki kaş aralığından daha çok yaklaşır. Burada Allah, kulunu över ve ona ne dilerse vereceğini söyler. Hz. Peygamber orada ümmetini düşünür ve bağışlanmasını diler. Allah, peygamberinin bu dileğini kabul eder ve Hz. Peygamber'in ümmetine namazı hediye eyler. Burada Süleyman Çelebi adetâ bir parentez açıp namazın ne kadar önemli olduğunu anlatır. Hz. Peygamber, Allah ile doksan bin kelam

³ Nâvî Osman Dede'nin hangi nüshayı bildiğini ve okuduğuna dair elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Osman Dede'nin yaşadığı dönem itibarı ile muahhar metinleri kullanmış olma ihtimalini düşünerek diğerlerine göre miracı en geniş biçimde işleyen Akkuş-Derman'ın (2008) yayınladığı nüsha ile karşılaştıracğız.

⁴ Bu hikâye Köksal (2022) metninde yer almamaktadır. Refref, doksan bin kelimadan da bahsedilmez.

konuştuktan sonra göz açıp kapayıncaya kadar geçen süre içinde Ümmü Hanî'nin evine döner. Bu bölümün son beyti kanaatimizce Hz. Peygamber'e duyulan sevgiyi ve bağlılığı ifade etmek için söylenmiş sözlerin, yazılmış şiirlerin en güzellerindendir:

*Ümmetin olduğumuz devlet yeter
Hidmetin kıldığımız izzet yeter*

Miraç, bir önceki bölümle birlikte 93 beyitte tamamlanmış olur.

Mi'râciyye'de Anlatılan Miraç Hadisesi

Osman Dede'nin *Mi'râciyye'si* muhteva bakımından *Mevlîd* kadar zengin değildir. Bununla birlikte, daha kısa olmasına rağmen *Mevlîd'de* olmayan bazı detay bilgiler yer alır. *Mevlîd'in* sadece iki bahrinde anlatılan konu *Mi'râciyye'de* başlı başına yer alırken onun bestelenmek üzere kaleme alınmış olması metnin daha uzun olmasına mâni olmuş gibidir.

Osman Dede'nin eserinin ilk bölümü münacat ve Hz. Peygamber övgüsünden oluşmaktadır ve miraçtan bahsedilmemektedir. Osman Dede ikinci bölümün (Müstear) ilk beyti;

*Ey hakâyık âşıkı gûş it beni
Kim Muhammed'den habîr edem seni*

ile konuya girmekte ve sadece miraç hakkında bilgi vereceğini söylemektedir. Üçüncü bölümde (Dügah);

*Çün irâde kıldı ol Rabbü'l-enâm
Kim Muhammed bula ikrâm-ı temâm*

beytiyle ile miraç anlatılmaya başlanmaktadır. Allah, Hz. Peygamber'e onu yüceltecek bir ikramda bulunmak ister. O ikram miraçtır.

Hız. Peygamber, bir pazartesi akşam Ümmü Hânî'nin evinde dinlenmektedir. Allah Tealâ, Cebrail'e cennetten bir burak alıp Hz. Peygamber'i yanına getirmesini buyurur. Cebrail burayı alıp Hz. Peygamber'in huzuruna gelir ve uyumakta olan Hz. Peygamber'i uyandırır, ona Allah'ın davetini iletir ve miracı müjdeler. Yanında Mikail de vardır. Önce zemzem kuyusuna gelirler, Hz. Peygamber'in göğsü yarıp kalbi yıkanır, abdest aldırılır. Dördüncü bölümde (Neva) Hz. Peygamber ile burak arasında geçen bir olay anlatılır. Burak, kıyamet günü de kendisini seçme sözünü almadan Hz. Peygamber'in binmesine izin vermez.

Beşinci bölümde (Saba) Cebrail, Mikail ve burağa binmiş Hz. Peygamber Kudüs'e giderler. 100 bin melek de onları karşılamak ve eşlik etmek için gelmektedir. Yolda kulağına üç kez "dur" diye bir ses gelir ama yollarına devam ederler. Kudüs'te onları nebilerin ruhları karşılar ve Hz. Peygamber nebilerin ruhlarına imamlık yapıp iki rekât namaz kıldırır. Namazdan sonra Hz. Peygamber'e bir tabakta, içinde su, süt ve şarap olan üç kâse sunulur ve o sütü seçer.

Altıncı bölümde (Hüseyini) göğe yükseliş başlar. Gök katlarında Hz. Peygamber Hz. Âdem, Hz. İsa, Hz. Yahya, Hz. Yusuf, Hz. İdris ve Hz. Harun'u görür. Altıncı felekte Hz. Musa, yedinci felekte Hz. İbrahim'i görür ve selamlaşır. Sidreye gelirler ve Cebrail oradan öteye gitmeye izinli olmadığını söyler. Refref gelir ve Allah'ın huzuruna götürür. Allah, resulünü güzel sözlerle karşılar ve ona, kendisinden ne isterse vereceğini söyler. Hz. Peygamber kendisi için bir şey istemez, ümmetinin bağışlanmasını ister. Allah da bağışladığı müjdesini verir. 90 bin kelam konuşulur ve namaz müminler için hediye olarak ihsan edilir. Yolculuk başladığı yerde, Ümmü Hânî'nin evinde sona erer. Ertesi gün ashabına anlattığında önce Hz. Ebubekir'in sonra da diğer müminlerin inandıkları söylenerek hikâye tamamlanır.

Son bölüm (Nişabur) Osman Dede'nin yakarışdır. Bize göre metnin en lirik bölümü burasıdır. Osman Dede hem inananlar hem de kendi için dua eder ve metni bitirir.

Mi'râciyye'nin Hadislere Göre Değerlendirilmesi

Mevlîd ile *Mi'râciyye*'yi mukayese etmeden önce hadislere göre miracı hatırlamak ve hadislerle aralarındaki farkları ve tercih edilen hadis metinlerine işaret etmek konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Hadislerde miracın nerede ve ne zaman başladığı konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Rebiyülevvel ve ramazan ayından bahseden rivayetler olmakla birlikte genel kabul gören rivayet recep ayının 27. gecesinde olduğudur. Nâyî Osman Dede de Süleyman Çelebi gibi Kadir gecesini doğrudan söylemez ancak "müntehap bir gece" olduğunu ifade ederek özel bir gece olduğunu okura ihsâs ettirir. Süleyman Çelebi gecenin ismini doğrudan telaffuz ederken Osman Dede ihsâs yoluyla okurun zihninde Kadir gecesini doğrudan canlandırma yolunu tercih eder.

Miraçla ilgili farklı rivayetlerin olduğu bir diğer husus miraç yolculuğunun nerede başladığıdır. Bu konuda iki rivayet vardır. İlki ve yaygın olan rivayette yolculuk Hz. Peygamber Mescid-i Haram'da iken başlarken diğerinde Ümmü Hânî'nin evinde iken başlamaktadır. Her iki müellif ikinci rivayeti esas almıştır.

Hadislere göre miraç şu şekilde gerçekleşir.⁵

Hz. Peygamber uyku ile uyanıklık arasında iken Cebrail gelir ve Hz. Peygamber'in göğsünü yarıp (şakk-ı sadr), kalbini çıkarır ve zezem ile yıkar, iman ve hikmet ile doldurup tekrar yerine koyar.

Hz. Peygamber, burak vasıtasıyla Mescid-i Aksâ'ya götürülür. Yolculuk ile ilgili detay bilgi verilmez. Burada diğer peygamberlere iki rekât namaz kıldırır. Burakın bir taşa veya bir halkaya bağlanmasından ne *Mi'râciyye*'de ne de *Mevlîd*'de bahsedilir. Hz. Peygamber, namaz kıldıracağı mescide girdiğinde nebilerin kiminin kıyam, kimin rükû ve kiminin de secdede olduğunu görür. Kamet getirilince onlara imamlık yapar.

Her iki eserde bahsedilmeyen bir diğer bilgi Hz. Peygamber'in Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya gelirken üç yerde durmasıdır. Bu duraklar Yesrib, Hz. Musa'nın ilk vahiy aldığı ağacın olduğu yer ve Hz. İsa'nın doğduğu kasabadır.

⁵ Bu bölüm Ayşe Taşkent'ten yararlanılarak hazırlanmıştır. (2021: 51-57)

Osman Dede metninde üç yerde kendisine “dur” diye hitap edildiğinden bahseder. Ancak mukayyed olmayıp yoluna devam ettiği ve bir yerde durmadığı söylenir. Bu ifadesinden Osman Dede'nin bu üç mekânı beklemeden geçtiği düşünülebilir.

Rivayet edilen hadislere göre Hz. Peygamber Beytül-makdis'e vardığında kendisine içinde süt ve şarap olan iki kâse sunulmuştur. Bu olaydan *Mevlîd*'de bahsedilmezken *Mi'râciyye*'de kâselerin sayısı su ilavesi ile üçe çıkar.

Hız. Peygamber, miraç denilen nurdan bir merdiven ile göğe yükselir. Gök katlarında peygamberlerle görüşür. Gök katlarını meleklerin kanatlarında geçer. Altıncı veya yedinci felekte Hz. İbrahim'in yaslandığı ve yetmiş bin meleğin namaz kıldığı Beytül-ma'mûr'a varır. Sidretül-müntehâ'ya kadar Cebrail'in kanatlarında, ötesine refrefle geçer. Sidretül-müntehâ'nın mahiyetine dair bilgilerin yer aldığı hadisler olmasına rağmen her iki metinde de teferruat kabilinden bilgi yer almaz. Metinlerde yer almayan bir diğer bilgi sidretül-müntehânın dibinden akan dört ırmaktır. Hz. Peygamber refref vasıtasıyla huzur-i İlahî'ye çıkar ve mükâlemede bulunur.

Her iki metinde, namazın elli vakit olarak farz kılınması, Hz. Musa'nın uyarısı ile beş vakte indirilmesinden bahsedilmez. Sadece namazın Müslümanlara bir ikram olarak verilmesine değinilir. Huzur-ı İlahî'den ayrıldıktan sonra Cebrail Hz. Peygamber'e cenneti ve cehennemi gezdirir, kevser ırmağı ile Tuba ağacını gösterir. Rivayetlerde cennet ve cehennem ahâlisinden bahsedilirken *Mevlîd* ve *Mi'râciyye*'de bunların hiçbirinden bahsedilmez, doğrudan Ümmü Hânî'nin evine dönmesi ile konu bitirilir.

Mevlîd ile Mi'râciyye Arasındaki Farklar

Mevlîd'in Miraç bahri ile *Mi'râciyye*'nin miracın tahkiye edildiği bölümlerini karşılaştırdığımızda birinde olup diğerinde olmayan kimi olayları görürüz. Bunları *Mevlîd*'de olup *Mi'râciyye*'de olmayanlar ve *Mi'râciyye*'de olup *Mevlîd*'de olmayanlar olarak iki başlık altında sıralamaya çalışalım.

***Mevlîd*'de olup *Mi'râciyye*'de olmayanlar**

1. *Mevlîd*'de miraç gecesinin Kadir gecesinde olduğu ifade edilirken *Mi'râciyye*'de sadece pazartesi gecesi olmasından bahsetmekle yetinilir.
2. Cebrail'in burak almak için cennete gitmesi, Hz. Peygamber'in adını duyup aşık olan burakla konuşması ve sayısız burak arasından onu seçmesinden *Mi'râciyye*'de bahsedilmez.
3. Cebrâil Cennet'ten burak ile birlikte murassa taç, hülle ve kemer alır. Bu taç, kemer ve elbise sultanlık alametlerindedir ve bunlarla Hz. Peygamber'in nebilerin sultanı olmasına işaret edilir. *Mi'râciyye*'de ise sadece burak zikredilir, diğerlerinden bahsedilmez.
4. Hz. Peygamber göğe yükselirken ve feleklerden geçerken gördüğü farklı biçimlerde ibadet eden meleklerden *Mi'râciyye*'de bahsedilmez.
5. *Mevlîd*'de sidretül-müntehâ'da Hz. Peygamber ile Cebrâil'in konuşması daha ayrıntılı anlatılır.
6. Yetmiş bin hicabın kalktığı bilgisi *Mi'râciyye*'de yoktur.

Mi'râciyye'de olup Mevlîd'de olmayanlar

1. *Mevlîd*, konuya doğrudan girerken *Mi'râciyye*'de Allah'ın Hz. Peygamber'i yüceltmek için ona miraç ikram etmek istemesinden bahsedilerek başlanır.
2. *Mevlîd*'de Cebrail, Hz. Peygamber'in yanına sadece burak ile gelirken *Mi'râciyye*'de üçüncü olarak Mikâil'den de bahsedilir.
3. Zemzem kuyusunda Hz. Peygamber'in kalbinin yıkanmasından ve abdest almasından *Mevlîd*'de bahsedilmez.
4. *Mevlîd*'de Cebrail ile burak arasında bir konuşma yer alırken *Mi'râciyye*'de burak ile Hz. Peygamber arasında bir konuşma geçer. Burak, Hz. Peygamber'den kıyamet günü de taşımaya izin vermesi sözünü almadan bindirmez.
5. *Mevlîd*'de Kudüs'e gittikleri söylenmekle yetinilirken *Mi'râciyye*'de 100 bin meleğin onlara eşlik ettiği söylenir.
6. Yolculuk esnasında Hz. Peygamber'in kulağına üç kez "dur" sesi gelmesinden ve Hz. Peygamber'in durmadan yoluna devam etmesinden bahsedilir.
7. Namazdan sonra Hz. Peygamber'e bir tepsi içinde su, süt ve şarap olan üç kâse sunulması *Mevlîd*'de yer almaz.
8. Hz. Peygamber feleklerden geçerken her bir felekte Hz. Âdem, Hz. İsa, Hz. Yahya, Hz. Yusuf, Hz. İdris ve Hz. Harun'u görür. Altıncı felekte Hz. Musa, yedinci felekte Hz. İbrahim'i görür ve selamlaşır. *Mevlîd*'de sadece gök ehli olarak zikredilir, detay verilmez.
9. *Mevlîd*'de Ümmü Hânî'nin evine dönmesiyle bahir biterken *Mi'râciyye*'de ertesi gün Hz. Peygamber'in ashabına anlatması ve onların da inandıklarını söylemesiyle sona erer.

Mevlîd'de olup *Mi'râciyye*'de olmayanlar altı maddede sıralanırken *Mi'râciyye*'de olup *Mevlîd*'de olmayanların dokuz maddede sıralanması *Mi'râciyye*'nin *Mevlîd*'den daha ayrıntılı olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Osman Dede'nin bu konudaki hadislerden daha çok istifade ettiği anlaşılmaktadır.

Mevlîd ile Mi'râciyye Arasındaki Benzerlikler

Her şeyden önce dikkat etmemiz gereken husus, *Mi'râciyye*'nin, *Vesîletü'n-Necât* ile hem muhteva hem biçim bakımından aynı olmasıdır. Dolayısıyla aynı konuda ve biçimde kaleme alınmış iki metinde benzerlik olması doğaldır. Bu benzerliğin veya farklılığın ne derecede olduğu ise ancak iki metnin karşılaştırılması ile mümkün olacaktır.

İçerik dışındaki benzerlikler

1. Her iki müellifin mutasavvıf olması

Süleyman Çelebi, Emir Sultan'ın müritlerindedir. Osman Dede ise Yenikapı Mevlevihanesi'nde yetişmiş bir mutasavvıftır.

2. Yazılma sebepleri

Mi'râciyye ile *Mevlîd*'in arasında benzerlik her iki metnin yazılma süreçlerinde başlar. *Mi'râciyye*, Nasûhî Efendi'nin talebi üzerine kaleme alınıp ilk kez Nasûhî Efendi'nin de bulunduğu bir kandil gecesinde icra edilirken *Mevlîd* Emir Sultan'ın talebi ile yazıldığına ve ilk olarak onun huzurunda okunduğuna dair rivayetler vardır. (Kemikli 2022: 32-33) Dolayısıyla her iki eser müelliflerinin hürmet ettiği bir mutasavvıfın ricası üzerine kaleme alınmıştır.

3. Her iki eser de önce tekke çevrelerinde, daha sonra halk arasında okunmuş ve dinlenmiştir.

4. İşlevi

Metinlerin bir diğer ortak noktası işlevidir. Her iki metin Hz. Peygamber sevgisini aşlamak, miracı öğretmek hatta inandırmak ve bu inancı her zaman diri tutmak amacıyla okunur ve dinlenir. Namazı sevdirmek ve devamlı kılınması konusunda hatırlatmada bulunmak bir diğer işlevi olarak zikredilebilir. Bunu yaparken ilmihal kitaplarında bilgi düzeyinde verilen namaz ile dinleyen arasında duygusal bir bağ kurulması amaçlanır. Böylece namaz bir sorumluluğu yerine getirme arzusundan sevgili ile bir araya gelmek için bir fırsata dönüştürülür ve sevdilir.

5. Vezni ve nazım biçimi

Her iki metin de remel bahrinin fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbında ve mesnevî nazım biçiminde kaleme alınmıştır.

6. Hz. Peygamber'e salat ve selam getirilmesine vesile olması

Bir diğer benzerlik her iki metnin merkezinde Hz. Peygamber olduğu için ikisinde de Hz. Peygamber'e övgü, salat ve selam cümlelerinin yer almasıdır.

7. Topluluk önünde okunması

Bir benzerlik bir başka benzerliğin nedeni olabilmektedir. Her iki metnin Hz. Peygamber'e salavat getirmek için bir vesile olması onu bir topluluk önünde ve toplulukla birlikte okumasını gerekli kılmıştır. Dolayısıyla metinler, dinleyicilerin de aktif olduğu bir merasimde icra edilmektedir. *Mevlîd*'de dinleyiciler ayağa kalkar, salavatlara eşlik ederken *Mi'râciyye*'de de dinleyiciler mi'râciyyehânların yönlendirmesi ile salavatı terennüm ederler.

8. Dinleyicilere ikramda bulunulması

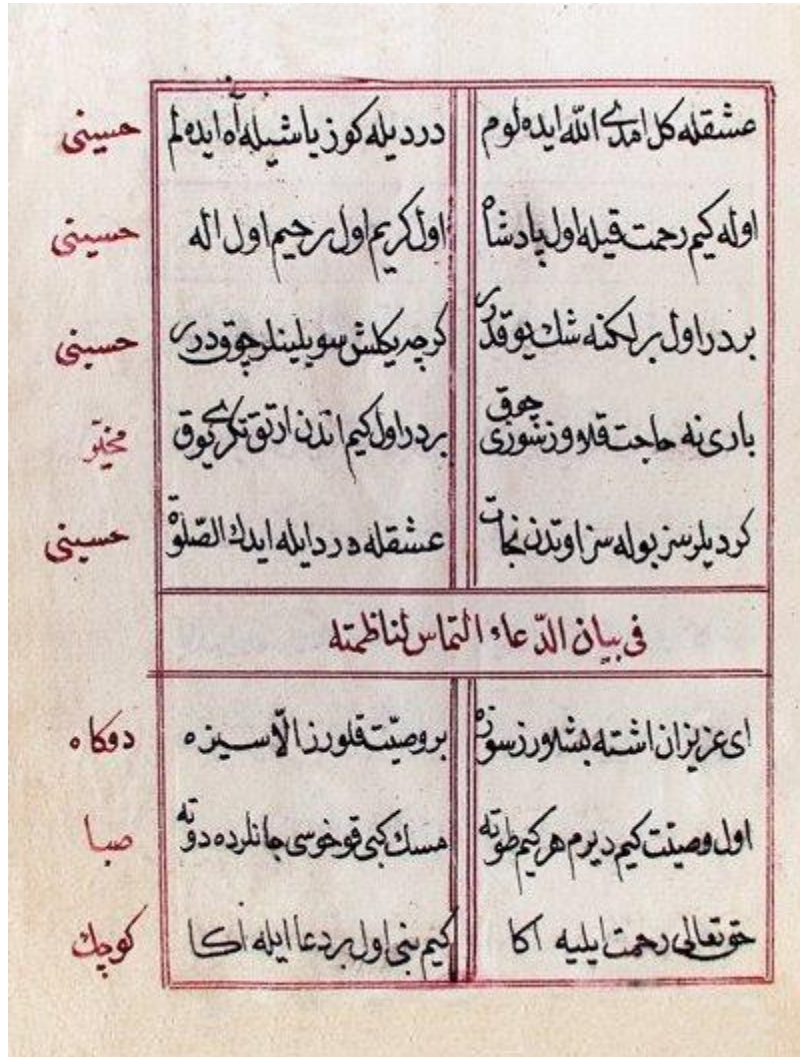
Her iki metin dinlenirken süt ve şerbet ikram edilir. İkrâm edilen süt ve şerbet dinleyicileri yaşanan zamandan çıkarıp anlatılan zamanın içine dâhil eder ve hissetmelerini sağlar.

9. Bir usul dairesinde okunması ve musiki zevki aşılması

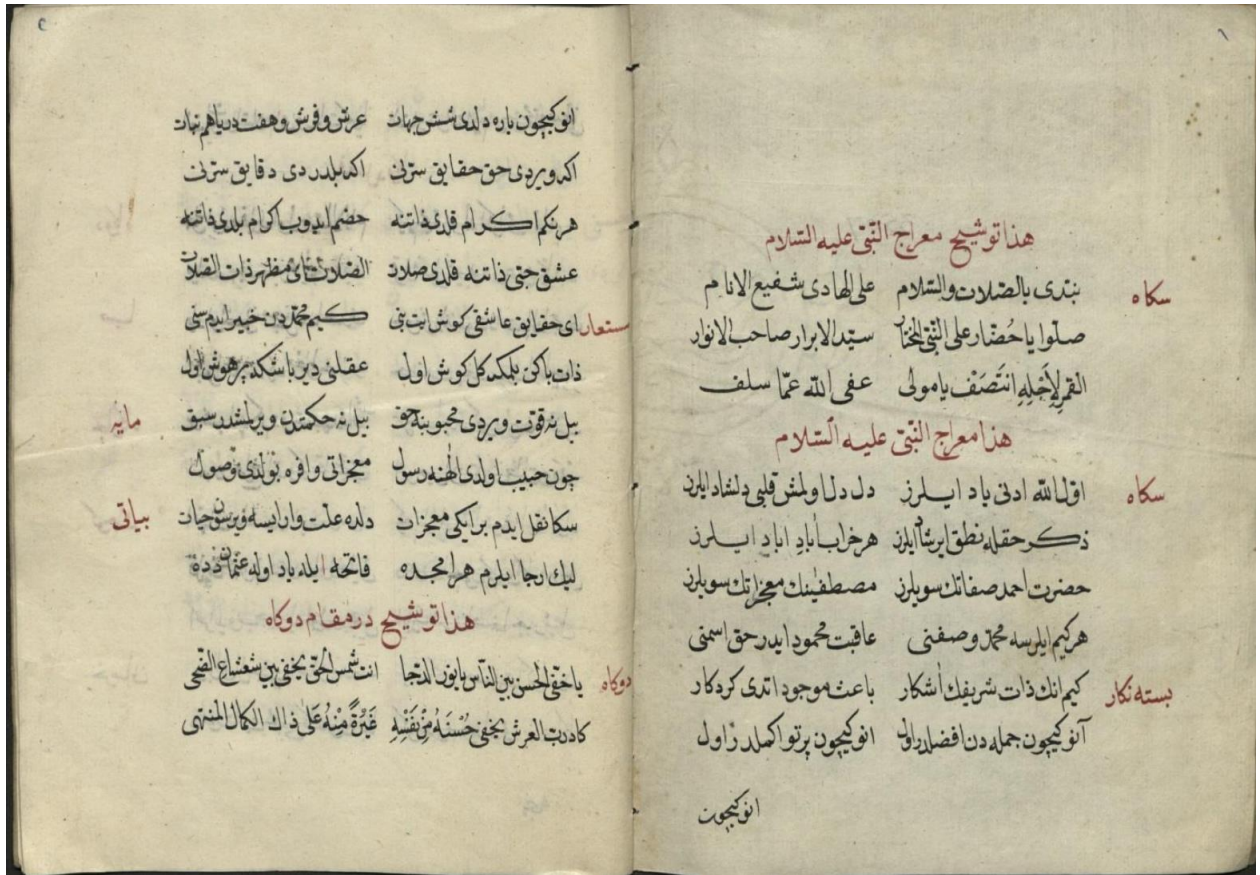
Bir topluluk önünde ve topluluğun da iştiraki ile okunan tüm metinler gibi bu iki metnin de okunması belli bir usul ve erkân dairesi içinde gerçekleşmektedir. Ne zaman ve nerede okunacağı zaman içinde gelişerek bir forma ulaşmış ve herkes tarafından kabul edilen bir noktaya gelmiştir. Bu formda bir eseri okumak ise özel okuyucuların yetişmesini gerekli kılmıştır. Bunun sonucunda mevlithan ve mirâciyyehan gibi sadece bu metinleri okumasını bilen ve topluluk önünde okuyabilen musikişinaslar yetişmiştir. Ancak bununla birlikte *Mevlîd* daha büyük bir kitleye hitap ederken *Mi'râciyye*'nin muhataplarından musiki bilgisi ve zevki istemesi ve beklemesi dolayısıyla daha azdır. Ancak metinler her iki dinleyici grubunda bir musiki zevkinin ve kültürünün oluşmasında katkıda bulunmaktadır.

8. Yazma nüshaların birbirine benzemesi

Metinlerin icrasında musikinin öne çıkması, nüshaların istinsahında da benzerlik oluşturmuştur. Farklı besteleri olan metinlerin hangi bölümleri hangi makamlarda yazılacağı nüsha kenarlarında belirtilmesi her iki metnin icrasında dikkat edilmesi gereken noktaların belirtilmesi bakımından da benzer olduklarını göstermektedir.

Mevlîd Hacı Selim Ağa Ktp- No- 1286- (Güfte mecmuası içinde)

Mi'râciyye Nüshası (Dinç 2017)

9. Tür adının özel isim olması

İkisi arasındaki bir diğer ortak özellik ikisinin de yazıldığı tür ve biçimin adını özelleştirmesidir. *Mevlîd* bir nazım biçimi olmakla birlikte söylenildiğinde Türk edebiyatında sayısı 200'e yaklaşan mevlitler değil, Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât*'ı anlaşılmaktadır. Mi'râciyye denilince de aynı şekilde yüzü aşkın mi'râciyye içinde akla Nâvî Osman Dede'nin eseri gelmektedir.

Şekil ve üslup benzerlikleri⁶

İki metin arasında görülen benzerlikler şüphesiz sadece yukarıda anlatılanlar ile sınırlı değildir. Aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbı ile kaleme alınması ve mesnevi nazım biçiminde kaleme alınmaları görülen en açık benzerliktir.

Metinlerin başlama ve bitişleri de formel olarak birbirine benzemektedir. Metinlerin ilk beyitlerinin ilk mısraları neredeyse birbirinin aynı gibidir:

⁶ Mevlid metni için Akkuş-Derman (2008) Mi'râciyye için ise Şeyh Ali Gâlib tarafından 1310 yılında İstanbul'da Şirket-i Mürettibiye Kütüphanesi ve Matbaası tarafından neşredilen nüsha esas alınmıştır.

Vesîletü'n-Necât

Mi'râciyye

Allah adın zikr idelim evvelâ

Evvel Allah âdını yâd eyleriz

Vâcib oldur cümle işde her kula

Dil dil olmuş kalbi dil-şâd eyleriz

İkinci mısradâ Süleyman Çelebi eserine neden Allah'ın adı ile başladığını uzunca açıklarken Osman Dede, Allah adını anmak ile gönlün ferahlamasına işaret etmekle yetinir ve *Mevlîd*'in kuru bir taklidi olmadığını bize gösterir.

Benzer bir husus her iki metinde bahirler sonunda tekrar edilen Hz. Peygamber için salavat getirilmesini hatırlatan bir beytin olmasıdır:

Vesîletü'n-Necât

Mi'râciyye

Ger dilersiz bulasız oddan necât

Aşk u hubb-i zâtına kıldı salât

Aşk ile derd ile idin es-Salât

Es-salât ey mazhar-ı Zât es-salât

Süleyman Çelebi yine aşk ile salavat getirmenin gerekçesini söyler. Osman Dede de aşk ile salavat getirilmesini ister ve salavatı zikreder. Gerekçelendirme ihtiyacı hissetmez.

Her iki müellifin okuyanlardan ve dinleyenlerden eserinin baş taraflarında kendileri için dua istemesi bir diğer ortak noktadır:

Vesîletü'n-Necât

Mi'râciyye

Hak Tealâ rahmet eyleye ana

Bâ-hakk-ı Ahmed Muhammed Mustafâ

Kim beni ol bir duâ ile ana

Dervîş Osmân'a dahî eyle 'atâ

Eylerim lâkin niyâz her emcede

Fâtiyhâyla yâd ola Osman Dede

Ancak müelliflerin okurlardan dua istemesi genel bir uygulama olup benzerlik bu iki metin ile sınırlandırılmaz. Bu açıdan baktığımızda her iki metinde geleneğe uygun bir şekilde dua istendiğini söyleyebiliriz.

Her iki metinde bir diğer benzer nokta okurun ve dinleyenlerin muhatap kabul edilerek doğrudan hitap edilmesidir:

Vesîletü'n-Necât

Mi'râciyye

Ey azîzler işde başlarız söze

Ey hakâyık âşıkı gûş it beni

Bir vasiyyet kılarız illâ size

Kim Muhammed'den habîr idem seni

Bu da iki eser arasındaki benzerlikten öte gelenek içinde olan ve halk için yazılmış tüm eserlerde görülen bir üslup özelliğidir. Keza her iki şairin sözlerine okuru uyararak başlaması da aynı şekilde değerlendirilebilir.

Vesîletü'n-Necât

Mi'râciyye

Dinle gel mi'râcın ol şâhın ayân

Zât-i pâkin bilmeye gel gûş ol

Âşık isen aşk oduna durma yan

Aklını al başına pür-hûş ol

Hz. Peygamber'in Ümmü Hânî'nin evinde olduğundan bahseden beyitler de birbirine çok benzemektedir:

<i>Vesîletü'n-Necât</i>	<i>Mi'râciyye</i>
<i>Ol hümâyûn baht ol kadri yüce</i>	<i>Ümmü Hânî hânesindeydi Resûl</i>
<i>Ümmü Hânî hânesindeydi gece</i>	<i>Kim Alî'nin hâheriydi ol betûl</i>

Benzerlik yukarıdaki beyit ile sınırlı değildir. Osman Dede bazı kelimeleri *Mevlîd'* den ödünç almış gibidir:

<i>Vesîletü'n-Necât</i>	<i>Mi'râciyye</i>
<i>Şeş cihetden ol münezzehten Zü'l-celâl</i>	<i>Anda da nice hicâb oldu adem</i>
<i>Bî-kem ü keyf ana gösterdi Cemâl</i>	<i>Gördü Hazret Hazret'i bî-keyf u kem</i>

"Yüzü ak" tamlaması da hem *Mevlîd'* de hem *Mi'râciyye'* de geçer:

<i>Vesîletü'n-Necât</i>	<i>Mi'râciyye</i>
<i>Anda iken nâgehân ol yüzü ak</i>	<i>Dedi Cibrîl ey Habîb ey yüzi ak</i>
<i>Cennete var didi Cebrâil'e Hak</i>	<i>Verdi Hakk sana cinândan bir burâk</i>

Mevlîd' de iki beyitte anlatılan durum *Mi'râciyye'* de bir beyitte özetlenir:

<i>Vesîletü'n-Necât</i>	<i>Mi'râciyye</i>
<i>Bana böyle emr idübdür Zü'l-celâl</i>	<i>Sebkat etsem Sidre'den ben yek benân</i>
<i>Açmayım ben bundan öte perr ü bâl</i>	<i>Hark ider perrim benim heybet hemân</i>
<i>Ger geçem bir zerre denlü ilerü</i>	
<i>Yanarım başdan ayağa ey ulu</i>	

Allah'ın, Hz. Peygamber'e, istediği her şeyi vereceği vaadinin yer aldığı cümleler de benzerdir.

<i>Vesîletü'n-Necât</i>	<i>Mi'râciyye</i>
<i>Ne murâdın var ise idem revâ</i>	<i>Her ne kim maksûdudur mahsûldür</i>
<i>Eyleyim bir derde bin türlü devâ</i>	<i>Hazretimden hâcetin makbûldür</i>

Beş vakit namaza elli vakit sevabının verileceği, konuşulan kelimelerin sayısı ve ashabına bildirmesi de benzer kelimelerle ifade edilir:

<i>Vesîletü'n-Necât</i>	<i>Mi'râciyye</i>
<i>Sıdk ile beş vakt olundukça edâ</i>	<i>Hem buyurdu beş vakit olsa edâ</i>
<i>Elli vaktin ecrin eyler Hak atâ</i>	<i>Elli vaktin ecrini idem ben 1atâ</i>
<i>Mâ-hasal ol anda doksan bin kelâm</i>	<i>Anda doksan bin kelâm oldu kelâm</i>

Sebk idüb buldukda encâm u hitâm

Nice bin esrâr ile sohbet temâm

Her ne vâki' oldu ise ser-te-ser

Emr-i Hakk'ı halka teblîğ eyledi

Cümlesin ashâbına virdi haber

Muhbir-i sâdık hakikat söyledi

Her iki müellif metinlerini sadık kullar için kaleme aldıklarını söyler:

Vesîletü'n-Necât

Mi'râciyye

Sıdkıla yolunda kâim kul için

Dîn yolunda sa'y eden sâdıklara

Her iki metnin bitişi de birbirine benzemektedir. Allah'a yakarış ve dua bu tür metinlerde olması olağan iken bu iki duanın yer aldığı bir bölüm üslup ve ifade bakımından birbirine benzemektedir:

Vesîletü'n-Necât

Mi'râciyye

Yâ ilâhî ol Muhammed hakkıçün

Yâ Rab ol sultân-ı cânın hürmeti

Ol şefâ'at kânı Ahmed hakkıçün

Nûr-i zât-ı müste'ânın hürmeti

Her iki müellif Allah'tan bağışlanmayı dilerler:

Vesîletü'n-Necât

Mi'râciyye

Hem Süleyman fakîre rahmet it

Bâ-hakk-ı Ahmed Muhammed Mustafâ

Yoldaşın imân makâmın cennet it

Dervîş Osmân'a dahî eyle 'atâ

Yukarıda verilen benzerliklere bakarak Nâyî Osman Dede'nin *Mevlîd'i* taklit ettiğini söylemek Osman Dede'ye haksızlık olacaktır. Beyitlerdeki benzerliklerin bir kısmı aynı konuda ve biçimde yazılmış olmasından kaynaklanırken kimi beyitlerdeki benzerlik, kanaatimizce Süleyman Çelebi'ye hürmetinden ve *Mevlîd'i* andırmasının eserine zinet katacağını düşünerek teberrüken almış olmasından dolayıdır. Yoksa âciz bir şair gibi kuru bir taklit ile yazılmış olduğunu düşünmek Osman Dede'ye bühtanda bulunmak olacaktır.

SONUÇ

Yazıldıkları dönemden itibaren rağbet gören ve okunagelen Mevlîd ve Mi'râciyye arasında birçok benzerlik yanında farklılık da bulunmaktadır. Yazılışlarına vesile olan olaylar ile başlayan benzerlik kutsal gecelerde cemaat huzurunda okunması, okunurken cemaatin de iştirak etmesi, kendine has bir okuma biçiminin olması, icrası esnasında ikramda bulunulması, bestelenmesi, özel okuyucularının olması ve İstanbul'da yaşanan dini ve tasavvufi hayatın ve kültürün önemli bir figürü olması metin dışında görülen benzerlikleridir. Farklılıklar ise benzerliklerine göre daha az olup musiki formu olmasından kaynaklanan nedenlerin yanında Mevlîd'in daha geniş bir zaman diliminde ve halk arasında yayılmasına karşın Mi'râciyye sadece Miraç kandillerinde ve belli mekanlarda ve sınırlı sayıda insana okunması aralarında farklılıklardır.

Metin olarak karşılaştığımızda da benzerliklerin yanında farklılıklar görülür. Bu benzerliklerin bir kısmı Hz. Peygamber için mesnevi nazım biçiminde yazılmış edebi metinlerde olan ortak özelliklerdir. Bununla birlikte her iki metin miracı da anlatıyor olmasına rağmen birinde olup diğerinde olmayan olaylar da bulunmaktadır. Osman Dede'nin anlatısının hadis-i şeriflerde anlatılanlara daha yakın olduğunu söylemek mümkündür. Üslup, ifade ve biçim benzerlikleri sayıları az da olsa bazı beyitlerin neredeyse farklı söylenişine kadar yansımıştır. Osman Dede'nin başarısı bu kadar benzerlik olmasına rağmen kendine has bir üslup ve dil ile ifade etmesi ve farklılığını hissettirebilmesidir.

Her iki metnin ortak yönlerinden bir diğeri musikin de konusu olmasıdır. Özellikle Mi'râciyye beste olarak Türk musikisinin önde gelen eserlerinden biri olması hasebiyle *Mevlîd'e* göre bir adım daha öne çıkmaktadır. Bunda Mevlîd'in bestelenmek üzere kaleme alınmaması, bestesinin asırlar içinde oluşması ve geniş halk kitlelerine hitap ettiği için daha basit makamlarda bestelenmesinin etkisi vardır.

Sonuç olarak özetleyecek olursak; Nâyî Osman Dede eserini yazarken hem geleneğe sadık kalmış hem de kendine örnek olması söylenen Süleyman Çelebi'nin *Mevlîd'*inden esinlenmiştir. Ancak bu esinlenme kuru bir taklit olmayıp hürmet ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Nâyî Osman Dede, bestelenmek üzere kaleme alınan metinlerde görülen musikiden kaynaklanan zorluklara rağmen kendine has özgün bir metin oluşturmayı başardığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akar, Metin (1981). "Nâvî Osman Dede ve Mi'râciyyesi". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 1: 1-16.
- Akar, Metin (1987). *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Akkuş, Mehmet, Uğur Derman (2008). *Vesiletü'n-Necat (Mevlid): (Reisü'l-Hattatin Ahmed Kamil Akdik'in hattıyla)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Aymutlu, Ahmed (1995). *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*. İstanbul: MEB.
- Baykal, Kazım (1999). *Süleyman Çelebi ve Mevlid*. Yay. Haz. Kadir Atlansoy. Bursa: Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu.
- Dinç, Sema, Ahmet Çalır, Senem Arslan (2017). "Dînî Mûsiki Formu Olarak Mi'râciye ve Geçmişten Günümüze İcrâsı". *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 03-04 Kasım 2017, Amasya = From Past to Present International Religious Music Symposium*, Amasya: Amasya Üniversitesi, 255-268.
- Erguner, Süleyman (2021). "Musikimizin Miracı: Mi'râciyye ve Kutb-ı Nâvî Osman Dede". *Osmanlı Kültür Ortamında Miraç ve Yolculuk Durakları: Edebiyatta, Müzikte ve Resimli Elyazmalarında Miraç ve İslam'ın Üç Kutsal Şehri*. Ed. Ayşe Taşkent, Nicole Kaňçal-Ferrari. İstanbul: Dergâh Yayınları, 243-274.
- Kemikli, Bilal (2022). "Süleyman Çelebi ve Mevlid". *Süleyman Çelebi ve Mevlid Geleneğimiz*. Ed. İbrahim Ethem Arıoğlu, Mehmet Akkuş, Bilal Kemikli. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 28-36.
- Köksal, M. Fatih (2022). *Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât (İnceleme-Tenkitli Metin-Diliçi Çeviri-Açıklamalı Dizin)*. Ankara: TDK.
- Nasuhioğlu, Orhan (1974). "Dini Musikimizin Bir Şaheseri Mi'râciyye". *Musiki Mecmuası*. 292: 5.
- Osman Dede (1310). *Mi'râcu'n-Nebî Aleyhisselâm*. yay. Şeyh Ali Gâlib. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Kütüphane ve Matbaası.
- Pekolcay, Necla (1992). *Süleyman Çelebi Mevlid*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Süleyman Çelebi (2023). *Vesiletü'n-Necât Kurtuluş Yolu Mevlid Şerhi*. Ed. Alim Yıldız. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Taşkent, Ayşe (2021). "İslam kaynaklarında İsrâ ve Miraç". *Osmanlı Kültür Ortamında Miraç ve Yolculuk Durakları: Edebiyatta, Müzikte ve Resimli Elyazmalarında Miraç ve İslam'ın Üç Kutsal Şehri*. Ed. Ayşe Taşkent, Nicole Kaňçal-Ferrari, İstanbul: Dergâh Yayınları, 47-62.
- Timurtaş, Faruk (1990). *Süleyman Çelebi Mevlid (Vesiletü'n-Necât)*. İstanbul: MEB.
- Uzun, Mustafa İsmet (2021). "Hak Katına Yükselişin Şiiri: Türk-İslam Edebiyatında Mi'râciyye ve Miraçnâme". *Osmanlı Kültür Ortamında Miraç ve Yolculuk Durakları: Edebiyatta, Müzikte ve Resimli Elyazmalarında Miraç ve İslam'ın Üç Kutsal Şehri*. Ed. Ayşe Taşkent, Nicole Kaňçal-Ferrari. İstanbul: Dergâh Yayınları, 63-118.
- Web1: "Miraç ile ilgili ayet ve hadisler" <https://www.islamveihsan.com/mirac-ile-ilgili-ayet-ve-hadisler.html> (Erişim tarihi 7 Nisan 2023).